

Nekrology

Během času se nám nahromadilo několik nekrologů. Některé už byly plánovány do předešlých čísel. S omluvou je uveřejňujeme až teď.

Professor Henk Schenk

In September 2023, sad news came from the University of Amsterdam. Professor Henk Schenk, founder, first president and honorary member of the Dutch Crystallographic Society, died on Thursday 14 September 2023. Professor Schenk was an internationally recognized expert in the field of chemistry and structural crystallography, and thanks to his contributions to the development of this field, he was president of the International Crystallographic Union (IUCr), president of the Netherlands Chemical Society (KNCV) and dean of the Faculty of Science at the University of Amsterdam.

His research collaboration with the Czech Crystallographic Society left a mark in the form of joint publications and solved structural-crystallographic problems in several institutions in the Czech Republic, namely: the Institute of Macromolecular Chemistry AVČR, the Faculty of Mathematics and Physics of Charles University Prague, TU Ostrava and the University of Pardubice.

Henk was born in Koog aan de Zaan on 26/12/1939, studied chemistry at the University of Amsterdam (UvA) and crystallography with the distinguished professor of crystallography Caroline MacGillavry, with whom he also received his doctorate for the work "Automation of the symbolic addition method: Application to some compounds from A-vitamin chemistry". His other follow-up works dealt with direct methods of solving crystal structures and are essential for the development of this field. Henk Schenk was a scientific personality with great insight and a broad scope of his research activity. He excelled in his rare ability to connect basic and applied research. He was able to transfer theoretical knowledge from the field of structural crystallography to practical applications in industry and in the protection of cultural heritage. According to the WOS database, he is the author or co-author of 302 scientific publications, which have a total of 4359 citations (11/10/2023), which is a respectable scientific characteristic.

However, these data from the WOS database do not fully capture Henk's contribution to the international crystallographic community. I would like to highlight not only his contribution to the development of the field, but also his human qualities, for which he will be remembered with respect by the wider international scientific community of chemists - structural crystallographers. Henk Schenk had the gift of enthusing young scientists about his projects and, thanks to his communication and organizational skills, he created projects and put together international teams whose cooperation and friendship lasted even after solving specific projects. Honor to his memory!!!!

Pavla Čapková

ing. Vlastimil Seidl, CSc.

Na Silvestra 2023, pozdě večer, se uzavřel život významného českého rtg. krystalografa, Ing. Vlastimila Seidla, CSc. Narodil se 9. 10. 1927 v Koutu na Šumavě a dožil se úžasných 96 let. Patřil k druhé generaci průkopníků rtg. krystalografie v Česku a byl vrstevníkem Alana Línka, Vladimíra Synečka a Josefa Louba. Celý svůj profesionální život strávil na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze, kterou vystudoval v roce 1951, ještě jako student se v roce 1947 stal asistentem a posléze vedoucím Rentgenometrické laboratoře Centrálních laboratoří VŠCHT Praha. Spolu s prof. Jaroslavem Bauerem na VŠCHT Praha zavedl metodiku rtg. fázové analýzy a po 2. světové válce uvedl do chodu první rtg. práškové difraktometry. Ing. Seidl byl žákem a asistentem tehdejšího rektora a vedoucího Katedry mineralogie, prof. Jana Kašpara. Na tuto dobu Ing. Seidl vzpomínal, že když velmi aktivní prof. Kašpar zakládal ústavy Akademie věd (Ústav geochemie a nerostných surovin, 1960 a Ústav experimentální mineralogie a geochemie, 1972), tak administrativně přesouval pracovníky Katedry do ČSAV a pak zpátky na Katedru a pak do nově založených Centrálních laboratoří VŠCHT Praha (1984), tak on stále seděl na Katedře v té samé místnosti a za stejným pracovním stolem, akorát se mu měnil zaměstnavatel. V letech 1967-1969 Ing. Seidl absolvoval odbornou stáž na Dalhousie University v kanadském Halifaxu, na kterou často vzpomínal. Zde studoval aplikaci rtg. záření ke stanovení 3D struktury pyrochlorů a jim příbuzných minerálů. Na VŠCHT se mimo servisní práce, spočívající

ve vyhodnocování rtg. difrakčních dat dodaných vzorků, věnoval hydrotermální syntéze zeolitů a jejich charakterizaci pomocí rtg. difrakce. Jeho práci charakterizovala systematická, zaujetí a plné nasazení. Životním spolupracovníkem Ing. Seidla byl již zmíněný prof. Bauer, který byl o 7 let starší a odborná veřejnost znala ve spojení s rtg. krystalografií a mineralogií spíše jeho, ale tím se Ing. Seidl nikdy netrápil. Velmi si vážil obou, jak prof. Kašpara (1908-1984), tak prof. Bauera (1920-1995). Sám osobně se nikdy nikam netlačil, byl životní optimista, přátelský člověk, vždy ochotný pomáhat kolegům. Doma večer říkával: „Dobrou noc a pevnou naději“, což dokonale platí i pro dnešek. U studentů byl pověstný svým velkým svazkem klíčů v kapse, kterými při chůzi neustále chrastil. Za zmínku také stojí jeho dlouholetý tandem s rtg. laborantem Karlem Blabolilem. V roce 1993 odešel Ing. Seidl z VŠCHT Praha do důchodu a zbytek života strávil v Klatovech, v kruhu svojí rodiny. Kontakt s ním se tak omezil na e-mailovou korespondenci a díky svojí fenomenální paměti nám velmi pomáhal upřesňovat a řadit události z let dávno minulých, např. v prezentacích pro seminář k nedožitým 100 letům prof. Bauera (2020).

Při pohledu na dožitý věk Ing. Seidla nezbývá než parafrázovat hlášku Hogofoga z filmu Limonádový Joe: ... rtg. záření užívané dlouhodobě v malých dávkách neuškodí v jakémkoliv množství a je zdraví prospěšné...

*Bohumil Kratochvíl, Jaroslav Maixner, David Koloušek
a Ivana Hajičová*

profesor Josef Loub

Dne 10. ledna 2025 nás navždy opustil náš drahý a vážený profesor a kolega Josef Loub v požehnaném devadesátém šestém roce svého života. Lidé, kterým je dopřán takto dlouhý život, často odcházejí pozapomenutí, protože většina jejich generace je již předešla, zatímco ti mladší je už nestihli poznat. U Josefa Louba, pro mnohé z nás Pepíka, tomu bylo úplně jinak. Ačkoli ve svém oboru, kterým byla krystalografie, přestal aktivně pracovat už před delším časem, zůstával u lidí, kteří ho poznali a které vědecky vychoval, podivuhodně přítomný. Mnohým z nás neuplynul týden, aniž bychom aspoň na vteřinku nezavítali v myšlenkách ke svému profesorovi. Proč tomu tak bylo? Čím si lidé tak získávali?

Za nevěšední osobnosti Josefa Louba stál jeho nelehký životní příběh, kterému ale předcházelo vychování u milujících rodičů a formace nejen ve škole, nýbrž i ve skautu. Studium teologie, které započal neš astného roku 1948 na Velehradě, brzy vystřídal 39 těžkých měsíců u Pomocných technických praporů, po nichž následovala povinná práce ve stavebnictví. Díky odvaze prof. Škramovského teprve poté ze zdravotních důvodů směl nastoupit jako laborant na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy a po reorganizaci, kdy chemické obory byly převedeny z Matematicko-fyzikální fakulty na Přírodovědeckou fakultu UK, zakotvil na tamější fakultě na Katedře anorganické chemie. Vystudoval dálkově chemii (promoval r. 1961) a v roce 1965, v poněkud příznivější politické situaci, mohl již vést diplomové práce a v roce 1967 získal vědeckou hodnost CSc. Po přečkání dalších pětadvaceti let odporového komunistického režimu se

habilitoval, stal se členem univerzitní vědecké rady a zahájil tak na stará kolena standardní vysokoškolskou kariéru, korunovanou jmenováním profesorem a udělením zlaté medaile Vědecké rady Univerzity Karlovy dne 30. ledna 2020. Z těchto životních zkušeností a získaného nadhledu vycházela jeho oblíbená prűpovídka "musíš se dívat na život jako na muzikál".

Ačkoli Pepík původně nesměřoval k vědecké kariéře, nová situace ho vlastně spojovala s jeho noviciátem v jezuitském řádu, jehož členové, jak známo, se věnují vědě a edukaci. Pepík si vybral obor tehdy zcela výjimečný. Na přednáškách prof. Adély Kochanovské si uvědomil, že ve světě chemie se dostává na výsluní strukturní krystalografie, která dokáže určit polohy atomů v krystalech s nebývalou přesností, anebo - jinak řečeno - "uvidět atomy", a podat tak chemikům úplnou informaci o připravené látce. Na půdě fakulty objevil starý rentgenový přístroj, snad po profesoru Böhmovi, který oživil, a začal se věnovat rentgenové difrakci. JF se ho kdysi zeptal, jaký vztah měl vlastně k RTG difrakci profesor Škramovský. Odpověď byla, že v podstatě lhotejný. O to více si lze cenit volnosti, kterou profesor Škramovský Pepíkovi poskytl. Dnes tomu říkáme svoboda bádání a je úžasné, že k této svobodě bylo možné dospět v kulísách tuhé totality.

Pepík tedy na katedře zavedl pionýrský obor, vybavil své pracoviště rentgenovými zdroji, obor začal přednášet, sepsal vyhledávaná skripta, vedl diplomové práce a vybudoval tak pracoviště, které ve své době patřilo k nejlepším v oboru. Využívalo dvě Weissenbergovy a jednu precesní komoru, pro práškovou metodu difraktometr firmy Chirana s elektronickým záznamem a dále Debye-Scherrerovy komůrky. V roce 1994 byl Pepíkovou zásluhou zakoupen první monokrystalový difraktometr na univerzitě. Dlužno dodat, že katedra byla od šedesátých let líhni strukturní chemie, protože Lubor Jenšovský se věnoval krystalochemii a Pepíkova laboratoř také udržovala pracovní a osobní kontakty s oddělením Alana Líška na Ústavu fyziky pevných látek Akademie věd a s laboratoř Karla Humla z Ústavu makromolekulární chemie Akademie věd. V Pepíkově laboratoři tehdy pracoval i Bohumil Kratochvíl, původně žák Lubora Jenšovského, který potom přešel na VŠCHT, kde začal rozvíjet strukturní analýzu pro obor farmakologie. Vedle

Pepíka se strukturální analýze na katedře věnovala i paní doktorka Jana Podlahová. A nelze ani zapomenout na paní Vlastimilu Pitterovou, která, stejně jako Pepík, byla tehdejší režimem nucena zvolit jiné povolání než to, které by jinak vykonávala, a několik dekad byla technickou oporou laboratoře. I Pepíkův odchod do důchodu byl příkladný, protože nejprve sehnal projekt, aby laboratoř mohla pokračovat, a náhradu za sebe - vynikající krystalografku Ivanu Císařovou.

Josef Loub přistupoval ke svým studentům lidsky, s pochopením a se skromností. MD si vzpomíná, že Pepíkovi kdysi položil odbornou otázku, na kterou on neznal odpověď. Otevřeně to přiznal a odjel s ním tramvají na Fyzikální ústav, aby se na to zeptali Václava Petříčka. Jarmila Dušková vzpomíná, že za ní přijel do Mariánských Lázní, aby ji osobně přemluvil k pokračování v doktorském studiu po mateřské dovolené. Toto všechno - novost oboru, osobnost učitele, přátelské prostředí - magicky přitahovalo studenty, z nichž celá řada spojila s krystalografií, ke které jim otevřel dveře, celý svůj profesní život: Bohumil Kratochvíl, Ivana Císařová, Karel Knížek, Jan Fábry, Michal Dušek, Jarmila Dušková, Jiří Brynda.

S Pepíkem Loubem a profesorem Škramovským je spojena i následující vzpomínka (JF): Profesor Škramovský u příležitosti svých osmdesátin proslavil přednášku, jak to kdysi chodilo na fakultě. Snad to bylo ještě za Rakouska-Uherska, kdy policajti patrolující kolem fakulty zpozorovali oheň, který vzplál na laboratorním stole nějaké místnosti v přízemí. Inu, byla to doba dmuchavek. Policajti neváhal, vběhl do budovy a vzrůstající se požár uhasil. Pak policejní ředitelství zaslalo omluvu děkanovi nebo rektorovi, že policista vstoupil bez povolení na akademickou půdu. Po přednášce Pepík odušil, že to byla doba, kdy se zákony chovaly v úctě a dodržovaly. Je to detail, vlastně zábavný, ale zároveň s vážným podtextem. Jedna věta, a přece tak důležitá. JF si ještě vzpomíná na odpověď, když se Pepíka zeptal, jaký je rozdíl mezi morálkou a etikou. Odpověď přišla okamžitě: Etika je daná. S tím souvisí i Pepíkovo usilování o to, aby po roce 1989 byly zřízeny etické komise.

Na vánoční besídce katedry anorganické chemie v roce 2023, poslední, které se Josef Loub mohl zúčastnit, seděl Pepík na židli obklopen svými bývalými studenty a kolegy, nechal si od každého vyprávět, co je u nich nového, a pak ještě další den telefonoval a říkal, že to bylo moc pěkné. Tehdy jsme to nevěděli, ale vlastně jsme se s ním loučili, protože za rok mu už zdraví přijít nedovolilo a o měsíc později zemřel. Náš převládající pocit není zármutek, protože život, který Josef Loub prožil, byl naplněný a smysluplný. Cítíme vděčnost, že nám bylo umožněno tohoto skvělého člověka poznat. Bůh, ve kterého věřil, bránu do nebe pro svého Pepíka určitě otevřel doširoka.

Vděční věční dlužníci

Michal Dušek

Jan Fábry

www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-otalitnich-rezimu/pomocne-technicke-prapory-ptp/josef-loub/

[medaile https://cuni.cz/UK-10200.html](https://cuni.cz/UK-10200.html)

Neutronografie jako životní poslání

Vzpomínka na profesora Stanislava Vratislava

Do svých osmnácti let žil v rodné Čáslavi (*18. srpna 1939) a v Poleradech u Mostu, kam se Vratislavovi po válce přestěhovali a kde také přišla na svět jeho sestra Eva (*1946). Středoškolské vzdělání ukončil v roce 1957 maturitou na Jedenáctileté střední škole v Mostě, poté absolvoval Fakultu technické a jaderné fyziky ČVUT (od 1968 Fakulta jaderná a fyzikálně inženýrská), obor jaderné inženýrství, specializaci reaktorová technika a energetika, a získal akademický titul inženýr (1962). Byl ženatý, s manželkou Evou, roz. Drábovou (*1940), měli syna Pavla, který vystudoval práva.

Až na krátké období po dosažení vysokoškolské kvalifikace byl od 10. února 1966 zaměstnancem FJFI. Nastoupil na katedru jaderných reaktorů (od 1970 katedra užitě jaderné fyziky), později (1981) přešel na katedru inženýrství pevných látek. Po obhajobě disertace *Studium podvojných magnetických kyslíčků typu $Mn_xCr_{3-x}O_4$* (1 x 3) *metodou difrakce tepelných neutronů* mu byla udělena vědecká hodnost kandidát věd (1978), v devadesátých letech dosáhl kvalifikačního stupně vedoucí vědecký pracovník (1990), byl jmenován docentem (1994), vysokoškolským profesorem (1996) a vedoucím katedry IPL (1992-2010).

Podnět ke vzniku experimentálního pracoviště prof. Vratislava, laboratoře neutronové difrakce, dal v roce 1967 tehdejší vedoucí katedry jaderných reaktorů profesor Čestmír Šimáně. Od roku 1979 je tato laboratoř, umístěná u výzkumného reaktoru v ÚJV Řež, součástí katedry inženýrství pevných látek. Její vědecký program byl od počátku zaměřen na využití tepelných neutronů ve fyzice pevných látek a v materiálovém výzkumu např. ke kvantitativní texturní analýze ocelí, polymerních materiálů a hornin, k neutronové radiografii (zobrazení vnitřní struktury materiálu) a v poslední době také při studiu lastur mořských i sladkovodních mlžů.

Své teoretické znalosti a experimentální zkušenosti v oboru neutronové difrakční analýzy prof. Vratislav systematicky rozvíjel díky mnoha zahraničním kontaktům,

zejména s pracovišti, kde absolvoval dlouhodobé studijní a pracovní pobyty:

V laboratoři neutronové fyziky polského Ústavu jaderných výzkumů (Otwock-Swierk) se krátce po nástupu na FTJF seznámil během dvanácti měsíců s metodikou difrakční analýzy magnetických materiálů pomocí polarizovaných neutronů.

Na stáži v Ústavu atomové energie v Kjelleru u Oslá byl osm měsíců členem kolektivu, který využíval neutronovou difrakci k určování strukturních parametrů a magnetického uspořádání chromitů a feritů a k lokalizaci poloh protonů v zeolitech.

V letech 1988–1990 v Laboratoři neutronové fyziky Spojeného ústavu jaderných výzkumů v Dubně spolupracoval např. na strukturním výzkumu vysokoteplotních supravodičů.

V jeho životopise sice dominují úspěchy ve vědě, připomenout je však třeba i pedagogiku. Vztah k ní získal už v dětství; otec Stanislav († 1998) i matka Antonie (†

1998) byli učiteli a stejné povolání měla i jeho manželka. Není proto překvapující, že ve studijních programech FJFI je jméno *Vratislav* uváděno u několika předmětů. Přednášel Aplikaci neutronové difrakce, podílel se na výuce Moderních měřicích metod, byl vedoucím nebo konzultantem prací bakalářských i diplomových, mnoho let připravoval a vedl obhajoby doktorských disertací aj.

Na seznamu původních prací, které prof. Vratislav publikoval sám nebo jako spoluautor, je 107 článků v recenzovaných časopisech, více než sto konferenčních příspěvků a pět desítek oponovaných výzkumných zpráv. A nebýt jeho náhlého odchodu uprostřed noci z 7. na 8. dubna 2026, jistě by se tato čísla dále zvyšovala,

Vědecká, pedagogická i organizační činnost profesora Vratislava byla vždy spojena s osobní skromností, klidným vystupováním a hlubokým respektem k lidem, s nimiž spolupracoval. Ti na něj nikdy nezapomenou.

*Ivo Kraus,
katedra inženýrství pevných látek FJFI ČVUT*